

Sluttrapport for Handlingsplan mot Kjønnsmolestelse 2008-2011

Regjeringen har over lengre tid hatt en innsats mot kjønnsmolestelse gjennom flere handlingsplaner. Her presenterer vi status for de tiltakene fra Handlingsplan mot kjønnsmolestelse (2008-2011) som er avsluttet eller videreført i ordinær drift, og som derfor ikke videreføres som tiltak i den nye handlingsplanen for 2012.

Effektiv håndheving av lovverk

Veileder om regelverk, roller og ansvar knyttet til kjønnsmolestelse

Helse- og omsorgsdepartementet, Kunnskapsdepartementet, Justis- og politidepartementet og Barne- og likestillingsdepartementet publiserte våren 2008 "Veileder om regelverk, roller og ansvar knyttet til kjønnsmolestelse" (Q-1145 B). Veilederen kan lastes ned fra www.regjeringen.no. Offentlige institusjoner kan bestille veilederen på e-post publikasjonsbestilling@dss.dep.no.

Endring av reglene om foreldelsesfrist

Ved lov 19. juni 2009 nr. 78 ble det vedtatt en endring i straffeloven om å utsette starttidspunktet for foreldelsesfristen for kjønnsmolestelse, slik at fristen først begynner å løpe fra den dagen fornærmede fyller 18 år. Loven trådte i kraft straks med virkning for alle fremtidige overtredelser av forbudet mot kjønnsmolestelse, samt overtredelser som ikke allerede var foreldet da lovendringen trådte i kraft.

Retningslinjer for å inndra pass

Politidirektoratet har utarbeidet retningslinjer for inndragelse av pass/utlendingspass og reisebevis, samt retningslinjer for når politiet kan nekte å utstede pass/utlendingspass og reisebevis ved mistanke om utreise for å utføre kjønnsmolestelse. Retningslinjene ble publisert 4. mai 2009 i rundskriv 2009/007 "Retningslinjer for å nekte utstedelse, eller inndra pass, utlendingspass og reisebevis ved mistanke om utreise for å utføre kjønnsmolestelse" fra Politidirektoratet. Retningslinjene kan lastes ned fra Politiets hjemmesider www.politiet.no og fra Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementets temaside om kjønnsmolestelse på www.regjeringen.no/bld.

Utlendingsforvaltningen

Gjennom Utlendingsforvaltningens tiltak mot kjønnsmolestelse (UTMOK-prosjektet) i Utlendingsdirektoratet (UDI) har en gått gjennom ulike sider av håndteringen av saker der kjønnsmolestelse kan være en aktuell problemstilling. Justis- og politidepartementet (JD) følger opp prosjektets anbefalinger.

Fare for kjønnsmolestelse ved retur til hjemlandet kan gi rett til oppholdstillatelse etter søknad om beskyttelse i Norge. JD har i 2011 instruert UDI om å vurdere fare for kjønnsmolestelse selv om barnet eller hennes foreldre ikke har fremmet anførsler om dette,

dersom generelle og individuelle forhold tilsier at det kan foreligge en slik fare ved retur til hjemlandet.

Økt kompetanse og kunnskapsformidling

Kartlegging av feltet

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) har gjennomført en kartlegging av hvem som jobber med kjønnslemlestelse og deres kompetansebehov: "Wenche Jonassen og Randi Saur: Arbeid med kjønnslemlestelse i Norge. En kartlegging. NKVTS 1/2011". Rapporten kan lastes ned fra NKVTS sin temaside om kjønnslemlestelse på www.nkvts.no.

Opplæringsprogram for kompetanseheving i barnevernet

Barne-, likestillings og inkluderingsdepartementet har i samarbeid med fire høyskoler utarbeidet et videreutdanningstilbud til ansatte i barnevernet. Videreutdanningen heter Barnevern i et minoritetsperspektiv, og temaet kjønnslemlestelse inngår i pensum. Målet er å gi studentene grunnleggende kunnskap om hva et kultursensitivt barnevern er, samt å øke deres ferdigheter i arbeidet med barn, unge og familier med minoritetsbakgrunn. Studiet gir 15 studiepoeng og kan inngå i et masterstudium ved læresteder som tilbyr dette.

Videreutdanningen ble gjennomført i perioden 2008 til 2010. NTNU Samfunnsforskning har evaluert videreutdanningen, og departementet vurderer nå videre oppfølging av tiltaket.

Foreldreveiledningsprogrammet

Temaet kjønnslemlestelse er integrert i Program for foreldreveiledning, minoritetsvarianten, og videreføres som en del av den ordinære virksomheten. Dette er viktig forebyggende arbeid, der en arbeider med foreldrenes holdninger gjennom å stimulere til selvrefleksjon.

Utrede rutiner for systematisk registrering av kjønnslemlestelsessaker og etablering av rutiner for systematisk registrering av tvangsekteskapsaker

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) fikk i 2009 i oppdrag å utrede rutiner for systematisk registrering av kjønnslemlestelsessaker. Bufdir ble senere bedt om å inkludere temaet tvangsekteskap i samme utredning.

I 2010 fikk FAKTUM Nor i oppdrag å utrede registrering av saker i tjenesteapparatet som omhandler tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. De skulle utrede praktisk gjennomføring, personvern og økonomiske/administrative konsekvenser. Sommeren 2011 leverte de en rapport som gjennomgår relevant lovverk. Gjennomgangen viser at opplysninger om helseforhold i henhold til personopplysningsloven er en sensitiv opplysning. Det er derfor særlig strenge krav til oppbevaring og utlevering, i tillegg til krav om konsesjon fra Datatilsynet. Helseregisterloven understreker krav om lovhjemmel for sentrale registre som omfatter helseopplysninger og setter strenge krav om relevant og nødvendig formål.

Lovverket som regulerer helsetjenestene, barnevernet, barnehage, skole og politiets registreringer gir ikke hjemmel for å videreformidle denne type informasjon til et nasjonalt register. Dersom et nasjonalt register skal opprettes, vil det måtte foretas flere lovendringer og et betydelig arbeid med implementering og kontroll knyttet til sikkerhetskrav og må gjennomføres etter personvern. Det vil kreve et stort arbeid å innføre likeartet klassifisering av tilfeller, standardiserte koder og å etablere gode rutiner som ivaretar informasjonssikkerhet. Et anonymt register vil i tillegg medføre utfordringer når det gjelder fare for dobbeltregistreringer.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet vil vurdere alternative måter å innhente data om kjønnslemlestelses- og tvangsekteskapsaker i tjenesteapparatet.

Informasjon om kjønnslemlestelse for nye forstandere

Kulturdepartementet har utarbeidet en veileder for nye forstandere. Fylkesmannsembetene skal ta utgangspunkt i veilederen i forbindelse med at nye forstandere godkjennes. Veilederen inneholder informasjon om kjønnslemlestelse.

Den sosialpedagogiske rådgivningstjenesten i skolen

I arbeidet med å styrke den sosialpedagogiske rådgivningen i skolen for personer med innvandrerbakgrunn har Kunnskapsdepartementet i 2009 vedtatt veiledende kompetansekrav og kompetansekriterier knyttet til sosialpedagogisk rådgivning og utdannings- og yrkesrådgivning i skolen. Betydningen av kompetanse om kulturelle forskjeller understrekes. Spørsmål knyttet til personer med innvandrerbakgrunn har fått et eget fokus i etter- og videreutdanningstilbud for rådgivere. Tilbudet ble iverksatt høsten 2009. Det er også etablert samarbeid mellom Integrerings- og mangfoldsdirektoratet og Utdanningsdirektoratet på minoritetsfeltet for å bidra til samarbeid og erfaringsdeling.

Foreldrenettverket i skolen

Minoritetsspråklig ressursnettverk (MiR) startet som et tiltak i Foreldreutvalg i grunnskolens (FUG) regi ”Minoritetsspråklige foreldre - en ressurs for elevenes opplæring i skolen”. MiR har nå skiftet navn til Multikulturelt initiativ og ressursnettverk.

MiR arrangerte i oktober 2009 en konferanse ”Internasjonale erfaringer med samarbeid mellom hjem og skole”.

Kompetanseheving av helsepersonell

Helsedirektoratet har fordelt midler til landets Fylkesmenn for oppfølging av tiltak 16 I Handlingsplan mot kjønnslemlestelse (2008-2011). Det er gjennomført regionale/fylkesvise konferanser og kurs om kjønnslemlestelse og tvangsekteskap I regi av fylkesmennene og de regionale ressursentrene om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS).

Det vises til rapport 1/2011 (NKVTS) Arbeid med kjønnslemlestelse i Norge.

Aktuelle fagorganisasjoner er blitt spurt om hva eksisterende utdanning og etterutdanning tar opp om kjønnslemlestelse. Forespørselen følges opp med en kartlegging av aktuelle fagutdanninger. Det er behov for mer skolering og informasjon, spesielt for fastleger, men også for kommuneleger, jordmødre, psykologer, og helsepersonell i spesialisthelsetjenesten.

Fra 2012 vil Helsedirektoratet gi Fylkesmennene, de regionale ressursentrene om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS), Nasjonal kompetanseenhet for minoritetshelse (NAKMI) og helseforetakene i oppdrag å gjennomføre fylkesvise kurs, seminarer og andre opplæringstiltak.

Det vil være et permanent behov for oppdatert kunnskap og utdanningstilbud om tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og kultursensitive tjenester. Kompetansetiltak og særskilt veiledning videreføres derfor i de ordinære strukturer i 2012.

Forebygging og holdningsskapende arbeid i berørte miljøer

Helsestasjons- og skolehelsetjenesten

Helsedirektoratet utarbeidet i 2009 "Tilbud om samtale og frivillig underlivsundersøkelse, en veileder for helsestasjons- og skolehelsetjenesten". Veilederen ble revidert i 2011. Veilederen sees i sammenheng med tiltak 27, 29, 30 og 31 i Handlingsplan mot kjønnslemlestelse (2008-2011).

Fra 2008 til 2010 ble det gitt tilskudd fra Helsedirektoratet til kommuner og bydeler som hadde ekstra tiltak på helsestasjonene eller andre informasjons- og forebyggende tiltak i forbindelse med sommerferien. Helsedirektoratet har også utarbeidet informasjonsmateriell til berørte grupper og helsepersonell i forbindelse med dette tilbudet som ble landsdekkende fra 2010. Helsedirektoratet har gjennom fylkesmenn oppfordret kommuner med høy andel innbyggere fra berørte befolkningsgrupper om å sette i gang ungdoms-, kvinne- og mannsgupper i regi av helsestasjons- og skolehelsetjenesten.

Videreføre og styrke arbeidet mot kjønnslemlestelse i helseregionene

Det vises til omtale under Helsetjenestens oppfølging av tvangsekteskapssaker og Kompetanseheving av helsepersonell.

Informasjonsmateriell om kjønnslemlestelse

På bakgrunn av revisjonen av brosjyren "Vi er OK" har Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) utarbeidet en ny informasjonsbrosjyre "Kroppen din er perfekt fra naturens side", som retter seg til unge jenter. Brosjyren er oversatt til flere språk. Brosjyren kan lastes fra NKVTS sin temaside om kjønnslemlestelse på www.nkvts.no. NKVTS har skrevet en artikkel som brukes i Introduksjonsprogrammet.

NKVTS har utviklet en presentasjon om Female Genital Mutilation (FGM) for islamske

ledere med referanser fra Koranen som er godkjent av generalsekretæren i Islamsk Råd.

NKVTS har i samarbeid med helsetjenesten på Sogn videregående skole vært med på å utvikle et undervisningsopplegg for elevene. Opplegget inngår nå i ”Kjønnslemlestelse; en veiviser” som er NKVTS sin temaside om kjønnslemlestelse på www.nkvts.no.

Tilgjengelige helsetjenester

Spesialisthelsetjenestens tiltak mot kjønnslemlestelse

Tiltaket er inkludert i pågående arbeid knyttet til St.meld. nr. 12 (2008-2009) ”En gledelig begivenhet. Om en sammenhengende svangerskaps-, fødsels- og barselomsorg”. Blant annet skal det utvikles helhetlige, kunnskapsbaserte retningslinjer for dette feltet. Helsedirektoratet har startet med å utarbeide retningslinjer for barselomsorgen. Etter hvert vil direktoratet revidere retningslinjer for svangerskapsomsorgen og deretter utvikle nye retningslinjer for fødselsomsorgen. Retningslinjearbeidet vil omtale hvordan kjønnslemlestedede kvinner kan få helsehjelp.

I spesialisthelsetjenesten er arbeidet med kjønnslemlestedede kvinner og forebygging av kjønnslemlestelse en tverrfaglig oppgave. Både fysioterapeuter, jordmødre og gynekologer er involvert. Retningslinjene vil rette seg til helsepersonell som har oppgaver knyttet til målgruppen.

Samhandlingsrutiner

Nasjonal kompetanseenhet for minoritetshelse (NAKMI) rapport fra januar 2011 dokumenterer mangelfulle internkontrollsystemer og rutiner for journalføring. Flere av anbefalingene omhandler forhold vedrørende det som skal være etablerte rutiner. Dette må ivaretas gjennom internkontroll og eventuelt tilsyn.

Kartlegging og evaluering av informasjonsarbeid og rutiner i helsetjenesten

Nasjonal kompetanseenhet for minoritetshelse NAKMI (2011) har gjennomført en kartlegging av informasjonsrutiner mellom helsestasjoner og sykehus om kjønnslemlestelse. NAKMI har også evaluert helsetjenestens informasjonsarbeid for å forebygge kjønnslemlestelse. Rapportene kan lastes ned fra www.nakmi.no eller www.helsedirektoratet.no.

Informasjon om kjønnslemlestelse i forbindelse med svangerskapskontroll

Tiltaket er inkludert i pågående arbeid med oppfølging av St.meld.nr.12 (2008-2009) ”En gledelig begivenhet. Om en sammenhengende svangerskapsomsorg-, fødsels- og barselomsorg”. I retningslinjene for svangerskapsomsorgen skal styrket informasjon om kjønnslemlestelse inngå.

Revidert veileder om helsetjenestetilbudet til asylsøkere, flyktninger og familiegjennforente
Revidert veileder (2010) omfatter omtale av tilbud om samtale og underlivsundersøkelse innen ett år etter ankomst for kvinner og jenter med bakgrunn fra områder i land der forekomsten av kjønnslemlestelse er 30 % eller mer i følge Verdens helseorganisasjon.

Utredning om muligheten for legedokumentasjon

Helse og omsorgsdepartementet (HOD) ledet i 2008 en arbeidsgruppe med representanter fra berørte grupper, transittmottak, Helsedirektoratet og Barne- og likestillingsdepartementet. Arbeidsgruppens rapport ble ferdigstilt i februar 2009. Arbeidsgruppen tilrådte ikke en særskilt ordning om legedokumentasjon på at jenter/kvinner ikke er kjønnslemlestet.

Arbeidsgruppen gikk inn for at berørte jenter/kvinner kan be om legeattest om at kjønnslemlestelse ikke er foretatt i forbindelse med eventuell frivillig underlivsundersøkelse. «Rundskriv 1-5/2009 Forebygging av kjønnslemlestelse» ble oppdatert i november 2010. Rundskriv 1-2/2010 kan lastes ned på www.regjeringen.no eller www.helsedirektoratet.no. Veileder om tilbud om samtale og frivillig underlivsundersøkelse er revidert i 2011.

Evaluering av informasjonsarbeidet i helsetjenesten

Nasjonal kompetanseenhet for minoritetshelses (NAKMI) ferdigstilte i januar 2011 en rapport hvor de evaluerte helsetjenestens informasjonsarbeid for å forebygge kjønnslemlestelse. I rapporten belyses helsestasjons- og skolehelsetjenestens informasjonsarbeid overfor personer som har bakgrunn fra aktuelle land. Helsedirektoratet vurderer oppfølging av aktuelle anbefalinger i rapporten, blant annet anbefaling om egen studie av fastlegenes informasjonsarbeid.

Styrket innsats ved ferier

Sommertiltak mot kjønnslemlestelse

Sommeren 2007 var det informasjonsstand på Gardermoen flyplass og senere på Grønland i Oslo, hvor det ble delt ut informasjonsmateriell om forbudet mot kjønnslemlestelse. Standen var betjent av Primærmedisinsk verksted. Det ble valgt ikke å gjenta denne type informasjonsvirksomhet i planperioden.

Fra 2008 til 2010 har Helsedirektoratet gitt tilskudd til kommuner og bydeler som har hatt ekstra tiltak på helsestasjonene eller andre informasjons- og forebyggende tiltak i forbindelse med sommerferien.

Barne-, likestillings- og inkluderingsministeren sendte i forkant av sommeren 2010 og 2011 ut et

informasjonsbrev til alle landets kommuner, fylkeskommuner og NAV-kontor. Formålet med brevene har vært å styrke hjelpeapparatets fokus på dem som kan stå i fare for å bli utsatt for tvangsekteskap eller kjønnslemlestelse i løpet av sommerferien.

Styrket internasjonal innsats

Informasjon om norsk lovgivning på området

Etter avtale med relevante ambassader i Norge og Norden skal informasjon om norsk lovgivning på området gjøres tilgjengelig for visumsøkere ved disse ambasadene. Handlingsplanen mot kjønnslemlestelse (2008-2011) er oversatt til engelsk, fransk, arabisk og somali, og distribuert til relevante ambassader. Også norsk lovverk mot kjønnslemlestelse er oversatt til relevante språk. Norske utenriksstasjoner i land hvor kjønnslemlestelse er utbredt vil dermed gjøre viktig informasjonsmateriell tilgjengelig.

Evaluering av Handlingsplanen

Oxford Research har evaluert arbeidet med Handlingsplan mot kjønnslemlestelse (2008-2011). Sluttrapporten vil foreligge våren 2012.

Følgende fire tema ble spesifisert i oppdraget:

- Grad av forankring og samarbeid i det offentlige tjenesteapparatet
- Implementering og gjennomføring av planen
- Effekten av planen som helhet
- Effekten av enkelttiltak

Oxford Research har fulgt følgende tiltak årlig:

- Tiltak 5. Etablere en nasjonal kompetansefunksjon rettet mot kjønnslemlestelse
- Tiltak 20. Økonomisk støtte til frivillige organisasjoners forebyggende arbeid
- Tiltak 23. Videreføre og styrke arbeidet mot kjønnslemlestelse i ressursgruppene i de fem helseregionene

I tillegg er følgende tiltak fulgt over begrenset tidsperiode:

- Tiltak 13. Utvikle ressursmateriell om kjønnslemlestelse til bruk for elever og lærere
- Tiltak 15. Bruke foreldrenettverket i skolen
- Tiltak 18. Bevisstgjøring av nyankomne innvandrere om kjønnslemlestelse og konsekvensene
- Tiltak 22. Helsestasjons- og skolehelsetjenesten skal rette sitt informasjonsarbeid mot

ungdom, kvinner, menn og foreldre i de berørte gruppene

Tiltak 30. Styrke informasjon om kjønnslemlestelse i forbindelse med svangerskapskontroll

Delrapportene kan lastes ned fra <http://nooxford.tuen.dk/>